

religion, som förbisett såväl folklig religionsutövning som religiösa identiteter, symboler och värderingar i bredare sociala sammanhang. Amerikanska sociologer (Stark, Iannaccone och Finke) har betonat att nedgången måste förklaras med länderspecifika orsaker, en linje som i denna bok företräds av Eva M. Hamberg i tolkningen av den svenska utvecklingen. Här skulle man kunna jämföra med våra nordiska grannländer: i Sverige har den religiösa splittringen ju länge varit större eller snarare djupare och fastare organiserad än i grannländerna, där mångfalden i högre grad rymts inom folkkyrkorna.

I sitt bidrag om 1960-talet som sekulariseringens decennium driver Callum G. Brown den radikala tesen att utvecklingen under 60-talet förändrade förutsättningarna för studiet av religion också under tidigare historiska epoker. För Alan Gilbert är 1960-talet snarare den period då gamla sekulariseringsströmningar började flyta snabbare.

Yves Lambert pekar på en ökande oberoende religiositet i nutiden, belagd i den tilltagande tron på ett liv efter detta och en ökande böneaktivitet bland människor utan organiserad religionstillhörighet år 1999 jämfört med 1981, i synnerhet bland unga. Relativismen har för dem avlösts av en slags probabilism, präglad av sin osäkerhet.

David Hempton betonar hur samma inre förutsättningar kan få värre följder för en kyrka under svårare yttre omständigheter. Han hävdar att 1700-talets Church of England inte var så svag som dess senare kritiker hävdade, och att 1800-talets religiösa pluralism därför inte kan förklaras med 1700-talets synder. Sheridan Gilley talar om 1800-talets andra reformation på Irland, som ledde till en stark, romersk-katolsk reorganisering, som gjorde Irland till ett av Europas mest katolskt präglade länder, med 1960-talet som sekulariseringens begynnelse! Ännu 1985 kom 33 oberoende berättelser om Mariastatyer som rörde sig, log eller talade. Skilsmässor legaliserades först 1995.

Peter van Rooden behandlar de religiösa förändringarna i Nederländerna ur ett långtidsperspektiv. Han vänder sig emot den förenklade tolkning som söker förklaringen till nutida liberala attityder i den gamla holländska republikens reaktion mot absolutismen. Procenten holländska barn som gick i konfessionella skolor nådde sin höjdpunkt först under 1950-talet, varpå hela det konfessionellt färgade, nederländska pelarsystemet kollapsade.

En annorlunda artikel av Michel Lagrée om teknologins betydelse för katolicismen i Frankrike, tar upp hur man först avvisat snart sagt alla den moderna teknologins frukter, i form av bomullstyg, cement, elektriskt drivna orglar osv. Men det räcker att nämna kritiken mot elektriska ljus på altaret för att inse att även i nutiden har relationen teknologi-sakralitet sina

komplikationer. Pius XII framstår som en den moderna teknikens förespråkare, som med sitt TV-tal på italienska, franska, tyska och holländska i juni 1954 gav pingsten en ny innebörd. Först encyklikan *Mediator Dei* (1948) hade accepterat moderna byggnadsmaterial. Radio, TV och andra tekniska nyheter fick sina särskilda skyddspatroner. Till denna diskurs gränsar 1970-talets «tillbaka till naturen»-strävanden och nutida ekologiska synsätt.

Även Lucian Hölscher pekar på 1800-talets omvälvande betydelse på ett annat sätt än sekulariseringstesen: den tyska modellen *Kirchlichkeit* uppfanns först omkring år 1800! Jeffrey Cox efterlyser en ny berättelse istället för sekulariseringsberättelsen, och Werner Ustorf aktualiserar missiologiska perspektiv på den västliga kristendomen.

Denna tvärvetenskapliga antologi är ovanligt innehållsrik och inspirerande. Man läser med fördel Werner Ustorfs avslutande synpunkter först.

Anders Jarlert

Raymond F. Collins: *The Many Faces of the Church. A Study in New Testament Ecclesiology*. 180 sid. The Crossroad Publishing Company, New York 2004.

En utmärkt om än kort introduktion till några av de teman som finns inom Nya Testamentets ekklesiologi kan man få genom denna nyligen utgivna bok av Raymond F. Collins. Collins, katolsk präst och professor vid The Catholic University of America i Washington D.C., är vida känd för sina många publikationer med nytestamentliga frågeställningar och har här lyckats att på knappt tvåhundra sidor lättläst text ge läsaren en förståelse för de olika erfarenheter av att vara kyrka som möter den uppmärksamme studenten av det Nya Testamentet. Detta är också grunden till bokens titel: det finns inte en bild eller ett ansikte av den verklighet som vi kallar kyrka, utan många.

Med koncentration på de paulinska breven, evangelierna och Apostlagärningarna får vi bekanta oss med «huskyrkan» (eller «huskyrkorna») som begrepp, med den kristna församlingen som «Kristi kropp», med språket inom gemenskapen som vittnar om familjetillhörighet, med den kristna nödvändigheten att visa gästfrihet osv. De första sex kapitlen sysslar alla med språk och metaforer för «kyrka» och kyrkoorganisation. De beskriver hur de olika församlingarna hade utbyte med varandra och värdesatte en enhet mellan dem, först och främst gemenskapen med församlingen i Jerusalem, men också med alla de andra gemenskaper av kristna utspridda som de var i det romerska riket. De stora frågorna om kvinnans roll i kyrkan såväl som spörsmål om liturgi, ledarskap

inom kyrkan och apostlarnas roll, diskuteras i stort sett genom hela boken och varje kapitel avslutas med frågor som syftar till att läsaren (ensam eller i grupp) själv ska reflektera över sin erfarenhet av trosgemenskapen.

Det märks att författaren själv har brottats med texterna under många år och att han också har en större detaljkännedom om ämnet än vad som fick plats i denna bok. Samtidigt kan det också leda till att boken stundtals kan ge intryck av att vara något dåligt strukturerad. Att nödvändigtvis behandla alla texterna i gängse kronologisk ordning leder till upprepande av samma frågor. De medföljande diskussionsfrågorna kanske inte alltid verkar så intressanta eller djuplodande, men kan trots det säkert tjäna som en avstamp för vidare diskussion. Avsaknaden av referenser till Hebreerbrevet kan tyckas lite märkligt. Hebreerbrevet är ju en viktig bakgrund till idén om ett liturgiskt prästerskap. Collins nämner heller inget om Jakobsbrevets judisk-kristna församling. Själv hade jag förmånen att höra boken i föreläsningssform hösten 2002. De många extra utvecklingarna med målände exempel som vi fick del av (en del fullständigt dråpliga!) saknas tyvärr i denna skriftliga framställning. Trots det kan man forfarande nästan höra professor Collins, ivrig att få oss att förstå kyrkans rötter och nästan vädjande till oss att inte låta nöja oss med en enda bild av kyrkan. Boken rekommenderas varmt som en inledning till var och en som önskar syssla mer systematiskt med ecklesiologi i vår tid. På så vis tjänar denna framställning till att påminna läsaren om att det finns rum för mer än en ecklesiologi också idag.

Tobias Unnerstål

Ann Heberlein: *Den sexuella människan. Etiska perspektiv*. 179 sid. Studentlitteratur, Lund 2004.

Det är ovanligt i Sverige att teologiska etiker presenterar en normativ etik över ett aktuellt etiskt problemområde. Det är därför överraskande och spännande att Ann Heberlein gett sig i kast med uppgiften att normativt diskutera nutida sexual- och samlevnadsmoral. I *Den sexuella människan* redogörs visserligen för en del olika uppfattningar och teorier om människans väsen och sexualitet, men urvalet är eklektiskt snarare än systematiskt. Det fungerar främst som pusselbitar med vars hjälp Heberlein bygger upp sitt ställningstagande. Författaren är påläst, argumenterar väl och redovisar ärligt att hon driver en egen linje utan att för den skull göra anspråk på att sitta inne med det rätta svaret. Det omedelbara intrycket är att Heberlein åstadkommit en intressant och angelägen reflektion

över ett synnerligen aktuellt problemområde. Till bokens verkliga styrka hör att sexualitet och samlevnadsfrågorna på ett självklart sätt diskuteras också ur ett makt- och könsperspektiv.

Heberlein inleder med att lägga en antropologisk plattform för de fortsatta resonemangen. Vad är det att vara människa? Vad är kön? Och inte minst viktigt, eftersom människan antas vara en relationell varelse, ställs frågor om makt och relationer. Relationer kan vara antingen symmetriska, dvs. jämbördiga och frivilliga, eller asymmetriska, dvs. manipulativa så att den ena parten kontrollerar och manipulerar den andre i egna syften.

Därefter diskuteras i tur och ordning sexualitet och sexualitetens funktion (kap. 2), samlevnad — äktenskap, partnerskap, skilsmässa (kap. 3), att bli förälder eller inte, vilket inkluderar frågor om assisterad befruktning, abort, adoption och homosexuella föräldrar (kap. 4), och slutligen sexuellt våld (kap. 5).

Framställningen i varje kapitel präglas av bredd och oräddhet. Diskussionen förs ur en rad olika perspektiv och jag uppskattar särskilt att författaren månar sig om att skriva fram sexualiteten (och allt som hör den till) som en historiskt betingad del av det mänskliga livet. Förändrade värderingar har påverkat, och påverkas av, förändrad kunskap och förändrad lagstiftning. Kulturella skillnader påverkar vår moral. Det är sexualetiken inom kristendomen och islam som står i centrum för framställningen. Att kristendomen fokuseras är naturligt eftersom den i så hög grad format västerländsk sexualetik. Valet av islam motiveras av att islam idag utgör den största invandrarreligionen i Sverige. Framställningen av muslimsk tradition känns ibland väl rapsodisk, men fungerar på det hela taget väl. Likheter mellan de två religionernas syn på kön och kvinnlig sexualitet är bitvis påfallande. Det explicita valet att diskutera sexualetik inom islam möjliggör dessutom för författaren att på ett sakligt sätt ta upp frågor om hedersrelaterat våld mot kvinnor och «invandrades kvinnosyn».

Att sådana ämnen behandlas bidrar till att jag också uppfattar framställningen som tabubefriad. Intet mänskligt tycks främmande. Homosexualitet diskuteras på samma sakliga sätt som heterosexualitet. Kvinnors lust får lika stort utrymme som mäns. Skilsmäsoetik är lika viktigt som samlevnadsetik. Aborträtten försvaras, men inte genom förenklade antaganden om när fostret blir mänskligt eller förnekanden av fostrets människovärde. Pornografi, prostitution och våldtäkt sätts in i ett könsmaktperspektiv.

Till allt detta goda kommer att Heberleins text är välskriven. Skönlitterära framställningar används ofta och på ett kreativt sätt som exempel utifrån vilka den etiska diskussionen kan föras. Framställningen flyter lätt och som läsare känner jag mig både tillta-